

prijs € 3,95 jaargang 20, nummer 4, december 2016

Een straatje in Harderwijk

Baksteen in het Stadsmuseum

Harderwijker bisschop

Vittepraetje

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging Herderewich

ISSN 1386-1481

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden).....	2
Planken en palen (Matty Moggré).....	3
We noemen hun namen.....	4
Agenda 2016/2017.....	5
Een straatje in Harderwijk door Jacob van Ruisdael (Laurens Schoemaker)...	6
De inkwartiering (Reijntje Poolen-Brouwer).....	11
Een Harderwijker bisschop (Martijn Pijnenburg)...	12
Een baksteen in het stadsmuseum (Niek de Jong).....	16
Van alles wat ver-EEUW-igd (70) (Gijsje Verwijs-ten Hove).....	18
Mijn Stad.....	20
Prikbord.....	20
Wie zijn die vandalen (Karel Chr. Uittien).....	21
Een bijzondere gebeurtenis.....	21
Archeologische vondsten bij de Vischpoort (Matty Moggré).....	22

Van de redactie

Als u dit nieuwe Vittepraetje in handen neemt, is het al weer december. Misschien moet u nog Sinterklaas vieren of heeft u de kerstboom al staan. Er worden veel artikelen aangeboden en daarom moet de redactie een keuze maken welke artikelen worden geplaatst. Wij hebben weer een gevarieerd Vittepraetje voor u samengesteld.

Jacob van Ruisdael, een bekende kunstenaar uit de 17de eeuw, die vooral zeegezichten en landschappen schilderde, blijkt ook een stadsgezicht van Harderwijk getekend te hebben. En dat nog op een heel bijzondere plaats, namelijk in de Munsteeg, zodat ook de toren van de Grote Kerk prominent in beeld is gekomen. Laurens Schoemaker, de conservator Historische Topografie & Maritieme Schilderkunst van het RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis te Den Haag, heeft er een heel interessant artikel over geschreven. Kent u een Harderwijkse bisschop? Martijn Pijnenburg neemt ons mee naar Brazilië, waar een van Harderwijks zonen het tot bisschop heeft gebracht. In de muur van het Stadsmuseum blijkt een gevelsteen te zitten, die Niek de Jong heeft uitgedaagd om daar onderzoek naar te doen. Het verslag van zijn onderzoek vindt u in dit Vittepraetje. Verder zijn er enkele kleine artikelen opgenomen over een Canadees, die

meegedaan heeft aan de bevrijding van Harderwijk in 1945, en over de inkwartiering van militairen aan het begin van de 20e eeuw. Naast bovenstaande artikelen vindt u het woord van de voorzitter. En natuurlijk een woord van herinnering aan twee overleden prominente leden. De stadsdichter heeft dat zelfs geïnspireerd tot een gedicht. Op het Prikbord vindt u zaken, die het lezen waard zijn. In de agenda voor de komende maanden staan verschillende activiteiten. Noteer ze in uw agenda! Ook is een verslag opgenomen van de archeologische opgravingen bij de Vischpoort, die afgelopen maand zijn afgerond. Het is slechts een eerste impressie. In een volgend Vittepraetje, als er meer bekend is over de resultaten, gaan we daar uitgebreider op in. Uiteraard zijn ook de zaken waar men zich 100 jaar geleden in Harderwijk mee bezig hield, weer vermeld. De aflevering Harderwiekers en/of Hierders moest helaas vervallen, maar volgende keer meer over een familie met oorspronkelijk Belgische wortels.

De redactie wenst u veel leesplezier en hoort graag uw reactie. Wij wensen u een prettige decembermaand, fijne kerstdagen, een gezellige jaarwisseling en een goed en gezond 2017.

Ed van der Heijden

BESTUUR
Voorzitter
Matty Moggré
voorzitter@herderewich.nl
tel: 0341-417460
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
Penningmeester
Karel Kok
penningmeester@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen
Martijn Pijnenburg
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 0341-427195
Wim Petersen
REDACTIE
Hoofredacteur
Ed van der Heijden
redactie@herderewich.nl
Eindredacteur
Gijsje Verwijs-ten Hove
VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen
Karel Chr. Uittien
LEDENADMINISTRATIE
Ben Schuchard
ledenadministratie@herderewich.nl
WERKGROEPEN:
Archeologie:
Jeroen Dielemans
archeologie@herderewich.nl
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Monumentencommissie:
Piet Stellingwerf
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
genealogie@herderewich.nl
Bibliotheek:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl
Kroniek van Harderwijk:
Wietse Hummel
Hierden:
Evert Jacobs
hierden@herderewich.nl
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
vacant
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl
CONTACT
De contactgegevens van bovenstaande personen en overige vrijwilligers kunt u terugvinden op onze website www.herderewich.nl

VITTEPRAETJE
Kwartaalblad van de
Oudheidkundige Vereniging
HERDEREWICH
Postbus 210
3840 AE Harderwijk
redactie@herderewich.nl
www.herderewich.nl
IBAN NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is 27 januari 2017

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Afbeelding op voorblad:
Vischpoort te Harderwijk,
schilderij door C. Springer,
1865 (Collectie Stadsmuseum
Harderwijk)

planken en palen

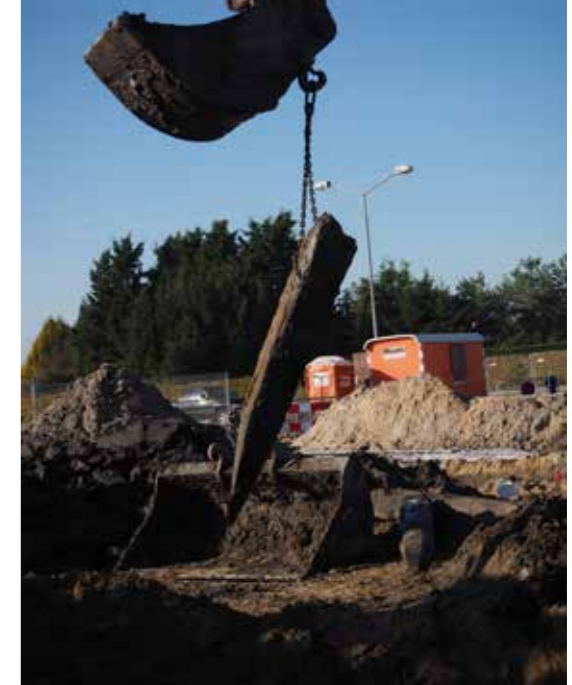
U hebt het vierde Vittepraetje van deze bijzondere jaargang in handen. Als bestuur zijn we nog steeds blij met deze nieuwe opmaak. We durven de proef geslaagd te noemen. Hulde aan de redactie! (Die overigens nog steeds op zoek is naar een collega-redactielid.) En wat vooral heel fijn is, dat de proef ook financieel geslaagd is. Ik hoor bezorgde leden tijdens de ledenvergadering nog zeggen: "Ik maak me zorgen om de financiën." En dat was niet geheel ten onrechte. Een uitgave als deze is nu eenmaal wat duurder. En de financiële exploitatie liet weinig ruimte zien. Maar het was voor ons als bestuur ook geen sprong in het diepe. We wisten de inkomsten en uitgaven zo te begroten, dat het moest lukken. En zoals het er nu uitziet, kunnen we u op de volgende ledenvergadering een mooi positief exploitatieresultaat laten zien. Hulde aan onze penningmeester, Karel Kok!

We begonnen dit jaar met het plaatsen van de gedenksteen aan de Smeepoort ter herinnering aan de Watersnood 1916 en de lezing daarover door de heren Kooiman en Lodders. Vervolgens plaatste het Stadsmuseum dit najaar een scherm bij het Strandeiland en vertoonde een korte film over die watersnood. De Stedelijke Harmonie besloot de herdenkingen met een jubileumconcert 'Over Stromingen', een concert dat gebaseerd is op de gebeurtenissen in 1916, met uitlopers naar andere geschiedenisverhalen. Mooi, dat er zo verschillende organisaties dit thema opgepakt en uitgewerkt hebben.

In het jaar 2017 worden de internationale Hanzedagen in Kampen gehouden. In dat kader verzorgt Piet Stellingwerf in februari een lezing over de geschiedenis van De Hanze. Wordt dat een thema voor het volgende jaar? Daar hebben we nu nog geen zicht op, maar die Kamper

Ook dit kwartaal verwelkomen we weer nieuwe leden bij onze vereniging.

T. Dijkstra, A. de Graaf, B. Nitraw, H.W. Pol, mw. M. van der Scheer, G..W. Veen, J.A. de Vries, dhr. en mw. Engelsman

Hanzedagen zullen zeker niet onopgemerkt aan Harderwijk voorbijgaan.

Op dit moment zijn de archeologische onderzoeken op de boulevard in volle gang. Ik ben geen archeoloog, maar ik vind het geweldig interessant. Onze werkgroep Archeologie doet wat ze kan om bodemschatten op te sporen. Want de beroepsmensen hebben alleen maar tijd en aandacht voor de planken en de palen. Maar er is meer te vinden! Met schep en soms detector vinden onze vrijwilligers scherven, munten, enzovoort. Fijn dat er vanuit Ermelo zoveel assistentie is. Want onze werkgroep zou dit alleen niet hebben kunnen bemensen. Leuk die samenwerking! Bottom up... letterlijk. We hopen er volgend jaar een avond aan te kunnen wijden.

Andere vrijwilligers van Herderewich zijn actief in de bibliotheek van het Stadsmuseum. Deze en onze boeken gaan met die van het Streekarchief naar het toekomstige kenniscentrum in het vernieuwde stadhuis.

En zo werken we naar het einde van het jaar 2016 en zijn we al weer bezig met het beschrijven van wat geschied is in de vereniging en in Harderwijk. En kijken we vooruit: een nieuw jaar ligt voor ons met weer nieuwe kansen.

We beseffen, dat dit jaar niet voor ieder van ons een mooi jaar geweest is. We zijn geconfronteerd met ziekten en met overlijden. Die zorgen en dat gemis nemen we mee naar het nieuwe jaar. Maar ook als het moeilijk is, kunnen we mooie momenten ervaren. Daarom wensen we ons allen een goed en mooi 2017 toe.

Namens het bestuur,
Matty Moggré

we noemen hun namen

We noemen in dit nummer twee namen van leden die ons door de dood ontvallen zijn: Teunis Hop en Evert ten Hove.

Teunis was lid van twee werkgroepen, Genealogie en Hierden, en erg betrokken. Hij wist veel over Hierden en vooral over de boerderijen. Hij was altijd achter de kraam op de Boerenmarkt te vinden. Hij heeft veel foto's verzameld en in eigen beheer een boek uitgegeven over de boerderijen van Hierden. Teunis overleed na een kort ziekbed op 24 augustus jl.

Evert ten Hove, wie kende hem niet? Hij ambieerde geen functies in bestuur of werkgroep, maar hij heeft ontzettend veel betekend voor het levendig houden van de geschiedenis van Harderwijk, vooral de geschiedenis van de visserij. Hij werkte mee aan de bouw van de nieuwe Vischafslag, maar zorgde ook voor de herbouw van de molen. Evert kwam te vallen en is direct naar het ziekenhuis gebracht. Hij heeft daar nog enkele dagen geleefd en is op 20 september jl. overleden.

Voor beide families geldt dat wij hen veel sterkte toewensen. Zij zullen hun dierbare het meest missen, maar ook bij Herderewich laten beiden een lege plaats achter.

Evert ten Hove

Hij zag tijdsverloop door de vingers waar vroeger melkfleshalzen tussen konden. Maar deze waren leeggespoeld en bewaard in de herinnering die zou resten.

De melk werd ijs en de kar werd salon en in alle rust waren zijn woorden als boter bij de vis voor luisteraars op het onvervalste leugenbankje.

De binnenstad, waar zijn Hollandse naam in het Italiaans nagalmt, werd zijn nieuwe speeldomein voor nieuwsgierigheid en voeding voor zijn plezier verhalen.

We zullen hem lang in ons geheugen fietsend zien rondgaan, spiedend naar uitleg dat het leven hem eenvoudig met de antwoorden tevreden wist te stellen.

Harderwijk, 23 september 2016

*Stadsgedicht door stadsdichter **Wietse Hummel**. Ter nagedachtenis aan Evert ten Hove. Hij was vroeger melkboer en had later een ijsalon Evert in de binnenstad. Hij was een markant persoon in Harderwijk en voelde zich nauw verbonden met het verleden en het heden van de stad.*

agenda 2016/2017

Donderdag 8 december 2016

Botterstichting Harderwijk, Lezing 'Zuiderzeevisserij in Elburg en Harderwijk in film en verhaal' door Wim van Norel. Vischafslag, 19.30 uur, zaal open 19.00 uur. Toegang € 5,00

Maandag 16 januari 2017

Oudheidkundige Vereniging Ermeloo: 'Veluwe dracht in woord en beeld' door Rein Lotterman. Immanuelkerk, Stationsstraat 137, Ermelo. 19.30 uur, zaal open 18.45 uur.

Donderdag 19 januari 2017

Presentatie werkgroep WOII 'Verbindingen'. De Kiekmure, zaal G, 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Donderdag 19 januari 2017

Gelderse Academie: 2e voordracht in de reeks:

Een schilderschool op de Noord-Veluwe? (zie toelichting).

Jos Lussenbrug
zelfportret

Dinsdag 7 februari 2017

Lezing 'De Hanze' door Piet Stellingwerf. De Kiekmure, 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Woensdag 8 februari 2017

Gelderse Academie: 3e voordracht in de reeks: Een schilderschool op de Noord-Veluwe? (zie toelichting).

Woensdag 22 februari 2017

Oudheidkundige Vereniging. Ermeloo: A.L.V.

Donderdag 16 maart 2017

Oudheidkundige Vereniging Ermeloo: 'Oud Ermelo' door Dick Boll. Immanuelkerk, Stationsstraat 137, Ermelo. 19.30 uur, zaal open 18.45 uur.

Donderdag 20 april 2017

Algemene Ledenvergadering Herderewich met historische markt. De Kiekmure, 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Dinsdag 30 mei 2017

Gelderse Academie: 4e voordracht in de reeks: Een schilderschool op de Noord-Veluwe? (zie toelichting).

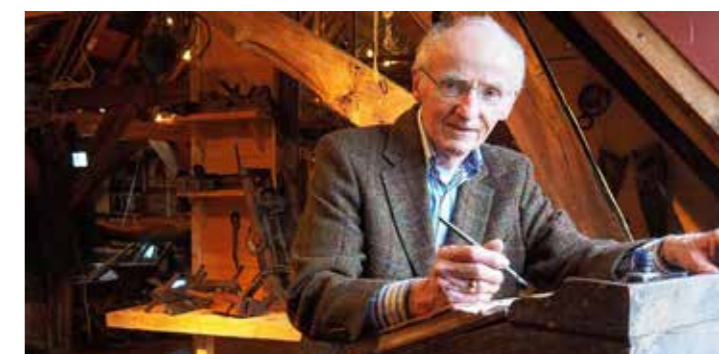
GELDERSE ACADEMIE:

EEN SCHILDERSCHOOL OP DE NOORD-VELUWE?

In het seizoen 2016-2017 organiseert de Gelderse Academie een Studium Generale over kunstenaars op de Noord-Veluwe. In een serie van vier openbare hoorcolleges in de oude hoorzaal van de universiteit, de Catharinakapel in Harderwijk, belichten experts waarom naast Bergen en Laren/Blaricum ook op de Noord-Veluwe sprake was van een schilderschool. In de colleges worden de verschillende aspecten van dat kunstenaarschap en hun invloed, ook op de maatschappelijke ontwikkelingen in hun omgeving, belicht. Er wordt uiteraard ook ingegaan op de verschillende schilders en hun werk, zoals Ben Vieggers, Jos Lussenburg, Chris ten Bruggen Kate, maar ook op de kunstenaar Vilmos Huszár als vertegenwoordiger van De Stijl.

De samenhangende reeks openbare hoorcolleges wordt gehouden op:

- **Donderdag 17 november 2016**, drs. Margot Jongedijk, conservator Noord-Veluws Museum, Nunspeet. Zij spreekt over de aanleiding om de Noord-Veluwe te kiezen, hun stijl en ideeën, dit alles in de context van Nederlandse en internationale kunstenaars. Dit college is bij de verschijning van dit Vittepraetje al gehouden.
- **Donderdag 19 januari 2017**, mr. Klaas Mollema, kunstverzamelaar/-kenner en voorzitter van de Stichting Collectie museum Noord-Veluwe in Nunspeet over een aantal specifieke schilders onder wie Lussenburg, Vieggers en Van Vuuren, maar ook over collectievorming.
- **Woensdag 8 februari 2017**, drs. Harry Tijssen, socioloog, over de ontvangst van en de reactie van de bevolking van de Noord-Veluwe op de kunstenaars.
- **Dinsdag 30 mei 2017**, Liek Mulder, historicus, over Vilmos Huszár. Op het moment van dit college is er een tentoonstel-

ling in het Stedsmuseum Harderwijk onder de titel "Huszár van De Stijl".

Alle colleges vinden plaats in de Catharinakapel, Klooster 1 in Harderwijk, steeds om 20.15 uur.

Meer informatie kunt u vinden op www.gelderseacademie.nl
Toegang is gratis, reserveren kan via info@catharinakapel.nl

Een straatje in Harderwijk door Jacob van Ruisdael

Een onbekende tekening van Jacob van Ruisdael (1628/1629-1682) geeft een fascinerende inkijk in een kleine stad met een 'oversized' kerk (afb. 1). Het blad werd onlangs geveild bij Sotheby's in New York. Volgens de opschriften op de achterzijde betreft het een gezicht in Harderwijk. Bovenaan is vermoedelijk aan het eind van de zeventiende eeuw geschreven: 'De Kerck te Harderwyk van 't Pesthuis'. Onderaan vinden we een negentiende-eeuws Frans opschrift in potlood: 'Vue de Hardewijk par J. Ruysdaël au dessus des toits des maisons on voit les tours de l'Eglise'.

tekst **Laurens Schoemaker**

Jacob van Ruisdael, Harderwijk, gezicht vanuit de Muntsteeg naar de Grote Kerk, 1660-1665, tekening, zwart krijt, penseel in grijs, gewassen in grijs, 149 x 195 mm, Nederland, particuliere collectie. Foto Sotheby's (New York) (afb. 1)

Volgens oud conservator van Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam en Van Ruisdael specialist Jeroen Giltaj is de tekening onmiskenbaar een werk van deze in Haarlem geboren meester. Op grond van stilistische kenmerken meent hij dat het stadsgezicht in de vroege jaren zestig van de zeventiende eeuw tot stand is gekomen. Eerder maakte Van Ruisdael tekeningen met Rhenen, Vianen en Wijk bij Duurstede op de achtergrond, maar dit zijn geen stadsgezichten in de engere betekenis van gezichten in een stad.¹

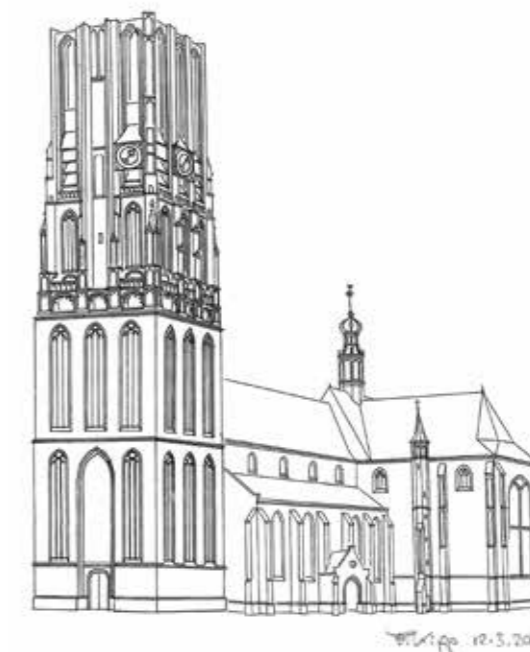
Aangezien steden in de zeventiende eeuw doorgaans van buiten hun ommuring werden weergegeven, vormen afbeeldingen van straten in een binnenstad een zeldzaamheid. Of hier inderdaad sprake is van een gezicht in Harderwijk was de vraag van Sotheby's aan het RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis in Den Haag. In de oeuvrecatalogus van het werk van Van Ruisdael door Seymour Slive uit 2001 worden geen afbeeldingen van Harderwijk genoemd. Wellicht kan deze Gelderse stad dus worden toegevoegd aan de lijst van plaatsen waar de kunstenaar heeft gewerkt.² Aanwijzingen voor het antwoord zijn in de tekening te vinden.

VOORSTELLING

We zien een smalle straat met eenvoudige huizen. De woning links is tot een ruïne vervallen en het huis daarnaast is gedeeltelijk overwoerd door klimop. Gesneuvelde ruitjes van de glas-in-loodramen boven de voordeuren van beide panden accentueren de beroerde toestand. De persoon bij de doorgang tussen het huis met de klimop en het huis met de tuitgevel verlevendigt de voorstelling. Aan de rechterzijde bevindt zich een gebouw van twee bouwlagen en een zadeldak met de nok parallel aan de straat. Tegen de met twee muurankers versterkte gevel staat een kleine aanbouw. Op het tweede plan verrijst een indrukwekkende vierkante toren waarvan de twee bovenste geledingen en een klein gedeelte van de geleding daaronder boven de daken uitkomen. Verder naar achteren zien we meer van het kerkgebouw. De sierlijke toren met uivormige bekroning met torenkruis en haan in top is de vieringtoren op de kruising van het middenschip en het transept. Rechts daarvan tekende Van Ruisdael het dak van het zuidelijke transept. De kleine puntige spits hoort bij de tegen het transept

aangebouwde traptoren. Het door de kunstenaar vanuit het zuidwesten in beeld gebrachte kerkgebouw kan worden geïdentificeerd als de Grote Kerk te Harderwijk, een in de veertiende en vijftiende eeuw gebouwde gotische driebeukige kruiskerk.³

Aangezien Van Ruisdael geen topografische kunstenaar pur sang was, is het de vraag in hoeverre hij een realistisch beeld schetste van de toenmalige situatie. Die verschilde aanzienlijk van de huidige, want op 28 januari 1797 stortte de ruim zeventig meter hoge toren van de Grote

Frans Kipp, De Grote Kerk in Harderwijk, reconstructie van het gebouw in het midden van de zeventiende eeuw, vanuit het standpunt van Van Ruisdael. Foto RKD (afb. 2)

Kerk in en daarbij werd ook een gedeelte van het middenschip verwoest. Harderwijk verloor hiermee, zowel voor de schippers op de Zuiderzee als voor de reizigers die de stad over land naderden, een markant baken. Het met drie traveeën ingekorte middenschip voorzag men in 1798 van een klokvormige sluitgevel. De in 1767 wegens bouwvalligheid gesloopte vieringtoren werd pas in 1971 door een nieuwe (op de oude geïnspireerde) vervangen. De Utrechtse bouwhistoricus Frans Kipp maakte op verzoek vanuit het standpunt van Van Ruisdael een reconstructietekening van de Grote Kerk zoals deze er rond het midden van de zeventiende eeuw uitzag, zonder de tussen-

liggende bebouwing die het zicht op een groot gedeelte van het gebouw ontnemt (afb. 2).⁴ Uit zijn reconstructie blijkt dat de kunstenaar het gebouw waarheidsgetrouw weergaf. Een opvallend detail bij Van Ruisdael is de wijzerplaat van het uurwerk op een excentrische positie aan de westzijde van de bovenste geleding van de kerktoeren. Volgens Kipp is het – gezien de blinde middentravee van de bovenste twee geledingen – goed mogelijk dat er oorspronkelijk een traptoren tegen het midden van de westkant van de toren was gebouwd of ontworpen. Dit verklaart waarom de wijzerplaat zich niet in het midden

Abraham de Haen, opgewerkt door een anonieme kunstenaar, *Gezicht op Harderwijk met de Grote Kerk*, ca. 1735, tekening, pen in grijs, penseel in kleur, 146 x 206 mm, Nederland, particuliere collectie. Foto RKD (afb. 3)

bevond. Toen de traptoren onuitgevoerd bleef of in een later stadium verdween, handhaafde men de positie van de wijzerplaat. Abraham de Haen (1707-1748) tekende omstreeks 1735 een gezicht op de binnenstad van Harderwijk, dat overigens door een latere hand is opgewerkt (afb. 3).⁵ Hij zette zich daarvoor neer bij het (voormalige) Oude Blokhuis in de stadsmuur, of waarschijnlijker nog – gezien het deel van de kerk dat boven de huizen uitsteekt – op een bovenverdieping in dat gebouw. Op zijn blad is de wijzerplaat gemakkelijker te herkennen dan bij Van Ruisdael. Links staat het Pesthuis aan het begin van de Straat van Sevenhuysen. Het diende oorspronkelijk als klooster van de

Broeders van het Gemene Leven, maar verviel tijdens de Reformatie aan de stad, waarna het in 1587 de functie van pesthuis kreeg. Het zandpad op de voorgrond leidt naar de Blokhuissteeg waar twee figuurtjes staan. Geheel rechts, achter de bomen, begint de Burgtstraat. Het standpunt van De Haen is aangegeven op de vroegste kadastrale kaart van Harderwijk (afb. 4).⁶

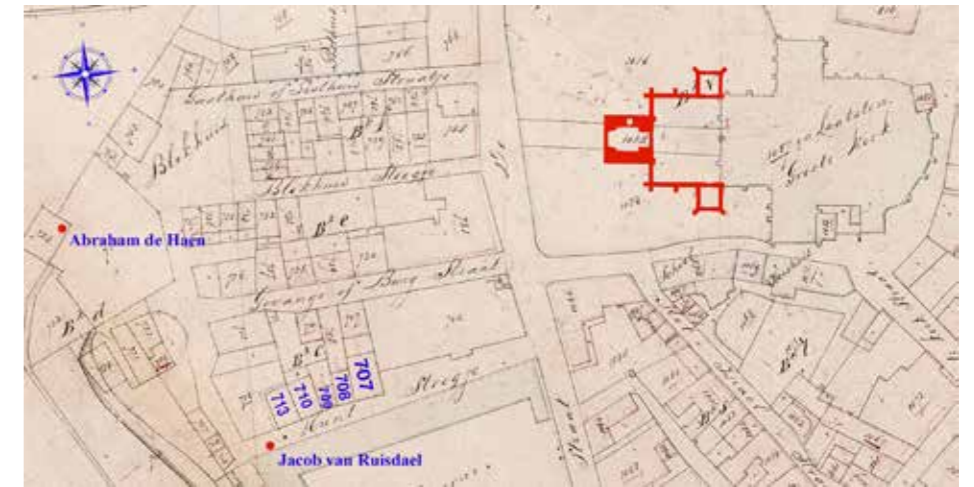
HERKOMST

Hoewel de voorstelling onbekend was, komt Van Ruisdaels tekening niet uit de lucht vallen.⁷ In de catalogus van Sotheby's worden drie collectors genoemd die het blad in hun bezit hadden: Neville Davison Goldsmid (1814-1875), Émile-Louis Calando (1840-1899) en diens zoon Émile (1872-1953). Het verzamelaarsstempel van Émile-Louis staat in de linkeronderhoek, dat van Goldsmid op de achterzijde.

Nader onderzoek leverde verscheidene eerdere eigenaren en veilingen op. De vroegst bekende vermelding is te vinden in een notitieboekje waarin de Amsterdamse kunstverzamelaar Sybrand Feitama (II) (1694-1758) zijn aanwinsten noteerde.⁸ In dit boekje, dat zich tegenwoordig in de archieven van het RKD bevindt, geeft Feitama een korte beschrijving van het blad: 'Gezicht te Harderwyk, by 't pesthuis: gehand^d: of gekocht omtr: ao 1735'. Hij verwierf het samen met een eveneens door Van Ruisdael vervaardigd 'Gezichtje te Valkenburg, omtrent ao 1660' voor twee gulden. Ongetwijfeld nam Feitama de plaatsbepaling over van het opschrift op de achterzijde.

Enkele maanden na het overlijden van Feitama werd het blad door kunstmakelaar Bernardus de Bosch (I) (1709-1786) geveild in het Oudezijds Herenlogement te Amsterdam, waar het met een gezicht op de stadswal van Monnickendam door Jan van Kessel (1641-1680) vijftien gulden en tien cent opbracht. Bij de recente veiling in New York was de opbrengst 43.750 dollar. Na Feitama dook de tekening op in de veilingen van de collecties van Isaac Walraven (1686-1765) in 1765, Gerard van Rossum (1699-1772) in 1773 en Gerrit van der Pals (1758-1839) in 1840. In deze vier veilingen werd de tekening steeds beschreven als een gezicht van de kerk van Harderwijk vanaf het pesthuis. De bron hiervan is zeer waarschijnlijk het oude opschrift op de achterzijde, maar vreemd genoeg geeft dit een verkeerde aanduiding van het standpunt van de kunstenaar. Het Pesthuis bevindt zich namelijk ten noordwesten

Kadastrale kaart van Harderwijk, 1832 (detail), aangevuld met het verdwenen deel van de Grote Kerk en de standpunten van Van Ruisdael en De Haen. Foto RCE/RKD (afb. 4)

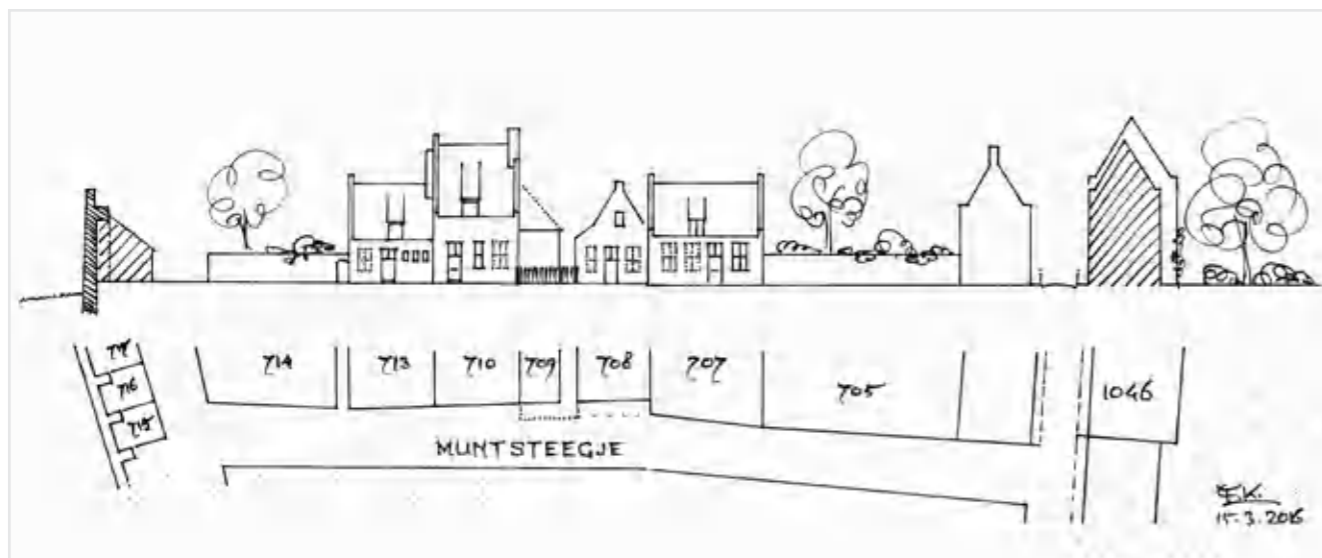
van de Grote Kerk, terwijl het straatje van Van Ruisdael ten zuidwesten van dit gebouw gelokaliseerd moet worden. Kennelijk vergiste de schrijver van het opschrift zich in de locatie.⁹ Het is een treffend voorbeeld van een onjuiste topografische identificatie die lang aan een tekening bleef kleven.

LOCATIE

Het is de vraag waar Van Ruisdael dan wél stond. Vanuit zijn standpunt leidt het straatje in de richting van een rechts van de kerk gelegen plek. Hij had geen vrij uitzicht op het zuidelijke transept. De kop en de spits van de tegen dit transept aangebouwde traptoren steken boven een dak van een hoog huis uit. Er is één straat in Harderwijk die precies overeenkomt met de hier beschreven situatie: de Muntsteeg.¹⁰ Deze sluit in het oosten aan op de Smeepoortstraat, die in verbinding staat met het Kerkplein bij de Grote Kerk. In de Muntsteeg is het zuidelijke transept met geheel rechts de dakafschuining vanuit dezelfde hoek waar te nemen als op de tekening. Het hoge dak onder de spits van de traptoren hoort bij een gebouw op de hoek van de Smeepoortstraat en het Achterom waar sinds 1875 Hotel Baars is gevestigd. In Van Ruisdaels tijd stond hier het Olde Mannenhuys.¹¹ Het standpunt van de kunstenaar is aangegeven op de kadastrale kaart (afb. 4). Kipp maakte ook een tekening van de huizen in het straatje van Van Ruisdael en voegde daar een kaartje met de negentiende-eeuwse kadastrale nummers aan toe (afb. 5). Vermoedelijk dateren deze panden van ná de grote stadsbrand van 1503, die een deel van Harderwijk in de as legde. De half ingestorte woning geheel links is de voorganger van een huisje met het kadastrale nummer 713. Het grotere pand daarnaast met het zadeldak bevond zich op twee erven met de (latere) kadastrale nummers 710 en 709, in 1832 in eigendom van de Gereformeerde Diaconie. Hoewel het door de welig tierende klimop

op Van Ruisdaels tekening moeilijk is te zien, bestond het gebouw in de zeventiende eeuw al uit twee delen. Het huis met de tuitgevel en het dwarshuis rechts daarvan waren gebouwd op de (latere) kadastrale erven 708 en 707. De twee lage huizen in het verschiep stonden aan de Smeepoortstraat op een locatie die in 1832 onbebouwd was.

De Muntsteeg heeft haar karakter van een achterafstraatje behouden (afb. 6). De meeste panden aan de noordkant van de straat zijn tegenwoordig in gebruik als garage. Het feit dat de westelijke zijmuur van het huis met het puntdak ter hoogte van de oude kadastrale nummers 710 en 709 tegenwoordig een stuk boven de dakgoot uitsteekt, wijst er volgens Kipp op dat deze muur vroeger een topgevel droeg. Dit pand is de opvolger van het huis met de klimop op de tekening van Van Ruisdael, waarvan de zijmuur dus nog bestaat. Een denkbeeldige lijn vanaf het standpunt van de fotograaf naar het grondvlak van de verdwenen toren van de Grote Kerk op het Kerkplein loopt door het huis met het puntdak en de garage met het oude kadastrale nummer 708 rechts daarvan. Bij Van Ruisdael verschijnt de grote toren precies waar we deze verwachten: boven de daken van de voorgangers van deze panden. En boven het dak van de garage met nummer 707 zien we de vieringtoren, die het in 1767 gesloopte exemplaar vervangt. De Muntsteeg dankt haar naam aan de Gelderse Munt die hier tussen 1584 en 1806 in het voormalige klooster Clarendale van de Grauwe Susteren was gevestigd. In het Muntgebouw rechts op de tekening sloeg men de provinciale munten. Het massieve gebouw maakt een gesloten indruk en verwijst zo naar de tijd dat het nog als clarissenklooster in gebruik was.

Frans Kipp, De noordelijke straatwand van de Muntsteeg, reconstructie van de situatie in het midden van de zeventiende eeuw met de kadastrale nummers van 1832. Foto RKD (afb. 5)

De zusters Clarissen leefden in afzondering en mochten niet buiten het kloosterterrein komen. Na een verbouwing werd hier in 1815 een depot van de landmacht gevestigd. Waarschijnlijk is het gebouw in 1844, toen het als Koloniaal Werfdepot dienst ging doen, voorzien van een extra verdieping. In 1988 heeft men het verbouwd tot wooncomplex De Gelderse Munt. Ter hoogte van de aanbouw in de gevel van het Muntgebouw bij Van Ruisdael bevindt zich tegenwoordig een deur.

Bij het vervaardigen van zijn reconstructies ontdekte Kipp dat de kunstenaar tijdens het tekenen een paar keer van positie veranderde, waardoor het perspectief binnen de Muntsteeg niet helemaal klopt, maar waardoor het beeld wel sterker is geworden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de gevel van het Muntgebouw, waarvoor Van Ruisdael iets naar de overkant is opgeschoven om er meer van te laten zien. Ook blijkt dat hij het straatje staande heeft geschetst, maar er voor de toren en de kerk bij is gaan zitten. Aan de kwaliteiten van Van Ruisdael als topografische tekenaar doet dit niets af. Alles wijst erop dat hij de Muntsteeg in Harderwijk vastlegde. De vraag van Sotheby's kan bevestigend worden beantwoord.

Met dank aan Charles Dumas, Frans Kipp en Patrick Larsen.
Dit artikel is eerder verschenen in het RKD Bulletin 2016, nr. 1.

Laurens Schoemaker, Conservator Historische Topografie & Maritieme Schilderkunst van het RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag

De Muntsteeg in maart 2016, in het verschieft de Grote Kerk met de klokvormige sluitgevel van het middenschip van 1798 en de vieringtoren van 1971. Foto auteur (afb. 6)

De inkwartiering

Jeugdherinneringen van een Hierdenaar, van boerderij De Nachtegaal.

Eind 19e, begin 20e eeuw had je eens in de zoveel tijd voor ons jongens in Hierden een speciale attractie, n.l. een oefening van de veldartillerie, toen nog met paardentraction. Die paarden werden bij diverse boeren gestald en de stukrijders sliepen erbij. Dat heette 'inkwartiering'. De plaatselijke politiemann moest ze naar de verschillende adressen brengen, maar kon dat niet allemaal bijsloffen en dan moesten wij ze de weg wijzen. Die agent had een lijst met namen en zei dan bijvoorbeeld: deze mannen moeten naar Hendrik Hop. Maar in Hierden waren er velen met die naam en van de huisnummers wisten we ook niet veel. Dan was er altijd uitkomst, n.l. de 'bijnaam'. De agent zei dan zachtjes die bijnaam tegen ons (want dat lag soms nogal gevoelig in Hierden) en dan wist je het meteen.

Dat werd altijd een dolle boel, want er ging nooit iets goed en alles moest met veel geschreeuw en getier voor elkaar komen. Maar wij vonden het prachtig.

Inkwartiering bij boerenfamilie: op de foto (onbekende) militairen en het echtpaar Jacob Hop, * 1873 en Reintje Mosterd, * 1872 met hun kinderen

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Voor deze vier tekeningen zie: S. Slive, *Jacob van Ruisdael: A Complete Catalogue of His Paintings, Drawings and Etchings*, New Haven/Londen 2001, nrs. D19, D112, D11 en D82.

² *Ibidem*, p. 763.

³ Voor de geschiedenis en de architectuur zie: R. Meischke, 'De Grote of Onze Lieve Vrouwekerk te Harderwijk', *Bulletin & Nieuws-Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 16 (1963), pp. 13-42; M.A. Prins-Schimmel, *De Grote of Onze Lieve Vrouwekerk te Harderwijk*, Zutphen 2014.

⁴ De reconstructie van de toren van de Grote Kerk in zijn midden zeventiende-eeuwse toestand is in hoofdzaak gebaseerd op (a) de opmetingstekening van het zuidaanzicht van de Arnhemse architect Anthonij Viervant (1720-1775) ten behoeve van herstellingswerken in 1774 (Prins-Schimmel 2014, zie noot 3, p. 32, afb. 2.7), (b) de tekening van Abraham de Haen van circa 1735 vanuit het westen (afb. 3), (c) een tekening van 1673 van een gezicht op Harderwijk vanuit het zuiden door Adam Frans van der Meulen (1632-1690) (RKDimages, kunstwerknr. 272998), en (d) bouwhistorische gegevens uit het artikel van R. Meischke (noot 3) en het boek van M.A. Prins-Schimmel (noot 3). De foutieve hoogtematen van het onderste vierkant in (a) zijn gecorrigeerd aan de hand van (c) en de maten van de nog bestaande kerk.

⁵ RKDimages, kunstwerknr. 189422.

⁶ Scan Kadastrale kaart Harderwijk, sectie E, blad 01, Amersfoort, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), inv.nr. MIN05074E01.

⁷ Voor de uitgebreide herkomstgegevens zie: RKDimages, kunstwerknr. 269933.

⁸ S. Feitama, *Notitie der TEEKENINGEN, Uit de Oudste en latere Aanteekeningen, sedert de jaren 1685 en 1690, tot 1746, somtyds met volle zekerheid, somtyds naar de beste gissinge, of naar mijn geheugen, opgemaakt*, RKD, Den Haag, Archief Sybrand (II) Feitama (0112), inv.nr. 1, p. 45.

⁹ Dit opschrift is vermoedelijk niet van Jacob van Ruisdael. Vriendelijke mededeling Jeroen Giltaij, e-mail 22 februari 2016.

¹⁰ Aanvankelijk meende ik dat Van Ruisdael zijn tekening in de Burgtstraat had gemaakt. Dit kan niet kloppen, omdat men vanuit deze straat wél een vrij uitzicht op het zuidelijke transept heeft.

¹¹ Zie hiervoor de stadsplattegronden van Nicolaes van Geelkercken van 1639 en 1650, en van Joan Blaeu van 1649.

Een Harderwijker bisschop

Mgr. Eliseus van de Weijer, O. Carm. (1880-1966), bisschop van Paracatu

Na jaren als missiegebied te hebben gefunctioneerd, werd in 1853 in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld door paus Pius IX (1846-1878), mede mogelijk gemaakt door de Grondwet van 1848. Het katholieke volksdeel emancipeerde, kon zich organiseren en ontwikkelen op cultureel en intellectueel gebied. Katholiek Nederland zag zich als bolwerk van zuiver geloof en onbegrensde trouw aan de paus. Dat zuivere geloof moest ook in andere delen van de wereld tot wasdom komen. Rond 1900 reisden de eerste groepen Nederlandse paters en zusters naar Afrika, Azië en Zuid-Amerika om het geloof te verkondigen. Van de 7 Harderwijker priesters zonen vertrokken er 4 naar de missie¹.

Mgr. Eliseus van de Weijer op latere leeftijd

ALBERTUS HENDRIKUS VAN DE WEIJER

Een van die missionarissen is Albertus Hendrikus van de Weijer, die op 29 december 1880 in de Schoenmakersstraat het levenslicht ziet als tweede zoon van borstelmaker Hendrikus Johannes (Hein) van de Weijer en Hendrina Megchelina Schiffmacher. De wieg van de jonge Bertus had in geen beter katholiek nest kunnen staan als dat van zijn ouders. Zowel vader als moeder stammen uit vooraanstaande katholieke families in de stad,

die verschillende kerkmeesters in het kerkbestuur leveren. Vader is voorzitter van het R.K. armbestuur en meer dan 60 jaar organist van de parochie, zonder een zondag te verzaken. De herfst van hun leven brengen ze door als pensioengasten van het Piusgesticht in de binnenstad.

Na een eerste studie bij de franciscanen in Venray treedt Bertus in september 1899 in de Karmel² van Boxmeer in. Bij zijn intreden krijgt Bertus de kloosternaam Eliseus. Onder zijn jaargenoten is ook Titus Brandsma (1881-1942), de bekende karmeliet die in de Tweede Wereldoorlog als hoogleraar van de Katholieke Universiteit Nijmegen het intellectueel verzet tegen de bezetter zou leiden. Titus sterft in 1942 de marteldood in Dachau en wordt later zalig verklaard. Eliseus en Titus doorlopen gezamenlijk de verschillende fases

van intrede in de kloostergemeenschap en zijn naaste bekenden van elkaar. De oude familiale band wordt vervuld voor die van de kloostergemeenschap, wanneer Eliseus op 2 oktober 1900 wordt geprotest. Zijn geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid legt hij ten overstaan van zijn overste en de gehele kloostergemeenschap af in oktober 1903. Twee maanden later dient de bisschop van 's-Hertogenbosch het tonsuur toe bij Eliseus en een aantal van zijn jaargenoten, waarbij de kruin wordt kaalgeschoren als symbool van toewijding en opname in de geestelijke stand. Op 17 juli 1905 wordt Eliseus in de kathedrale St. Jansbasiliek van 's-Hertogenbosch tot priester gewijd, samen met 7 van zijn confraters, onder wie Titus Brandsma. Een dag later volgt de eerste heilige Mis in de kloosterkerk in Oss.

DE MISSIE

Na de priesterwijding mogen zowel Titus als Eliseus niet naar Rome voor verdere studie, maar blijven zij op het college van de Karmel in Oss. Lang zou Eliseus er niet blijven, want de jonge pater is voorbestemd om de missie in te gaan. Hij vertrekt, mogelijk na een kort vaarwel in Harderwijk, naar Brazilië, en komt op 7 juli 1907 aan in Rio de Janeiro, waar de kerkprovincie van de karmelieten net weer is opgericht. In februari wordt Eliseus als novicenmeester verantwoordelijk voor de nieuw ingetreden kloosterlingen en als hoogleraar filosofie en theologie brengt hij ze de nodige kennis bij. Langzamerhand groeit zijn rol en aanzien binnen zijn orde in het kloostergebied.

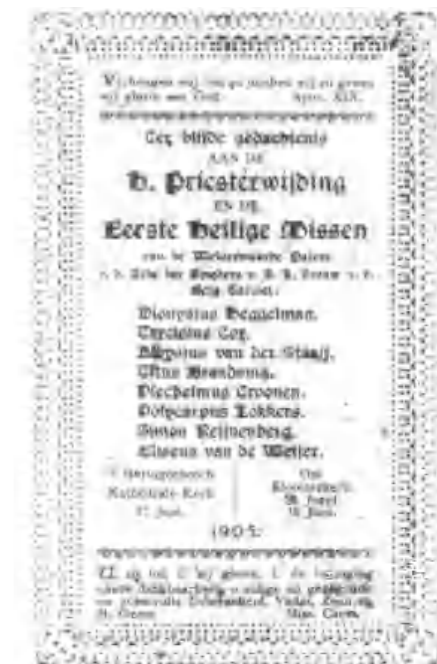
In maart 1917 verhuist Eliseus naar Sao Paulo, waar hij prior – overste – van een klooster wordt. Als in oktober 1925 het generaal kapittel – de algemene vergadering van oversten – van zijn orde in Rome bij elkaar komt, behoort Eliseus tot de deelnemers. Het is dan precies 25 jaar na zijn professie, en de bijeengekomen confraters vieren zijn zilveren professiefest in de eeuwige stad. Aan het hoofdaltaar van de Santa Maria in Transpontina

gaat Eliseus voor in de heilige Mis. Bovendien krijgt hij een gelukstelegram van paus Pius XI.

BISSCHOP

In 1929 volgt een volgende stap, als pater Eliseus wordt benoemd tot apostolisch administrator – hoofd – van het missiegebied Paracatu, dat aan de zorg van de karmelieten is toevertrouwd. Het gaat hier om een onafhankelijk kerkelijk gebied, dat bisdom in wording is. Het gebied ligt ver landinwaarts, noordelijk van Rio de Janeiro en Sao Paulo. In totaal heeft het gebied zo'n tachtigduizend inwoners, waarvan er elfduizend in vier grotere steden wonen. De rest woont verspreid in het uitgestrekte gebied. Slechts zes paters en één broeder zijn in het gebied werkzaam, als Eliseus er zijn intrek neemt. In mei 1940, wanneer het gebied wordt gezien als levensvatbaar, wordt Eliseus benoemd tot titulair bisschop van Gor, een vervallen bisdom bij Tunis in Noord-Afrika, waarna hij de bisschopswijding kan ontvangen. Dit gebeurt op het Feest van Christus

Priesterprentje van Eliseus van de Weijer, Titus Brandsma e.a. (Uit: Henk Nota pr., Titus Brandsma onder ons (Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland, 2003)

¹ Het Schilder's Nieuwsblad van 23 juli 1954 spreekt van 7 priesters. Er zijn in het verleden meer priesters uit de parochie Harderwijk voortgekomen. De vier missionarissen waren, naast Mgr. Eliseus van de Weijer, vermoedelijk pater Hubertus Huberts O.F.M. (1875-1925), die van 1902 tot zijn dood in 1925 als franciscaan in China werkte. Pater Guido Thomas O. Carm. (1913) was net als Mgr. Van de Weijer karmeliet in Brazilië. Pater Matteo Baars O.P. (1928) vertrok als dominicaan in 1953 naar Puerto Rico.

² Kloostergemeenschap van karmelieten.

Het missiegebied Paracatu op de kaart van Brazilië, rond 1929

Koning, 27 oktober 1940, in de kloosterkerk van het Convento da Lapa in Rio de Janeiro. Als bisschop kan Eliseus voortaan zijn eigen priesters wijden in het missiebisdom, een hele vooruitgang. Bovendien stijgt hij een stap in de kerkelijke hiërarchie.

In 1950 keert monseigneur Van de Weijer terug naar Harderwijk en verblijft er twee maanden. Hij bezoekt er de oude aartsbisschop van Utrecht, kardinaal De Jong. Zijn broer viert op 2 juli zijn gouden jubileum als lid van het zangkoor en op 5 september is de bisschop aanwezig bij de opening van de eerste Rooms-katholieke basisschool. Een dag later bezoekt hij met pastoor Ter Meulen de nieuwe Norbertijnenpriorij De Essenburgh in Hierden, waar op 21 augustus de eerste paters zijn aangekomen. Op 7 september gaat hij voor in een Pontificaal Openingslof van het Veertigereengebied.

Op het Feest van Christus Koning is er een huldiging, een Pontificaal Lof en een 'zeer geslaagde' parochie-avond in de Stadshal, waarna de bisschop weer huiswaarts keert. Dat het voor velen een definitief afscheid is, is hem dan al duidelijk, zo schrijft hij later. "Toen ik in '50 wegging, dacht ik: die en die zullen het wel niet lang meer maken."

Een volwaardig bisschop met

eigen bisdom is Eliseus echter niet. Pas in 1962 richt paus Johannes XXIII een bisdom op in het missiegebied, maar de Harderwijker wordt er geen bisschop. Hij is al 82 jaar oud

en wordt opgevolgd door Mgr. Raimondo Lui, de eerste bisschop van Paracatu. Eind 1962 wordt Eliseus genoemd als een van de 77 Nederlandse bisschoppen, die mogen deelnemen aan het Tweede Vaticaans Concilie in Rome, de belangrijkste kerkvergadering sinds de Reformatie. Hij neemt echter geen deel aan de vergaderingen, want hij heeft geen energie meer voor de lange reis naar Europa. Al vijf jaar eerder schreef hij zijn nicht To, kloosterzuster Bernardina Maria: "Je denkt in je goedheid dat ik nog wel eens in Holland terug zal komen. Och dat zal wel niet gebeuren. Men moet nooit geen oude bomen aanplanten." Missiereizen maakt hij dan ook al niet meer, hoewel ze hem niet zwaar vallen: "Mij dunkt dat dag in dag uit voor de klas te staan veel erger is, dan een paar maanden op een ezel de boer op te gaan."

NADAGEN

Na zijn afscheid van de prelatur neemt Eliseus zijn intrek in de Karmel van Teresopolis in Rio de Janeiro. Hij leeft er onopvallend en eenvoudig, volledig naar eigen wens, samen met zijn confraters. "Ik heb een klooster gevraagd waar de kloostertucht volledig onderhouden werd en deze gunst heeft O.L. Heer door de goedkeuring van mijn kloosteroversten mij gegeven. Ik beschouw deze toestand als een bijzondere gunst van boven." In 1965 vertrekken de karmelieten grotendeels uit Teresopolis, zo ook Eliseus. Op verzoek van de inwoners van Paracatu keert hij terug naar de stad waar hij ruim dertig jaar de hoogste geestelijke is geweest. Dat het contact met de bevolking hem dierbaar is, blijkt uit de laatste brief aan zijn familie in Nederland, waarin hij zich beklagt over de afstand tot de buitenwereld in de Karmel in Teresopolis. In Teresopolis heeft hij niets te doen gehad. Bij zijn terugkeer in Paracatu ontvangt Mgr. Lui de oude prelaat met open armen.

Het contact met de familie is vanwege de grote afstand beperkt. Bij zijn 60-jarig priesterjubiläum in 1965 krijgt hij welgeteld één brief en één gelukstelegram van dezelfde neef.

60 jaar karmeliet (1959). Opschrift achterzijde: "De burgemeester staat te leuteren. Hij benoemt mij tot ereburger."

hoogte gesteld, en weet niet dat de familie in het duister tast over het lot van hun heeroom. Na zijn overlijden op 25 januari 1966 wordt de bisschop begraven op het kerkhof Santa Cruz in Paracatu. Zijn gedachtenis wordt er in stand gehouden met een school, de Colégio Dom Elizeu.

Met dank aan Joep Haarsma te Almere en Bea Berends-Van de Weijer te Nijkerk voor de ter beschikking gestelde foto's en correspondentie.

Toch zendt Eliseus zijn broer met enige regelmaat postzegels uit Brazilië toe voor diens verzameling en schrijft hij veelvuldig met zijn nicht To, die als zuster Bernardina Maria lid is van de Congregatie van Onze Lieve Vrouw van Amersfoort en in Groningen woont. Over de toestand thuis in Nederland wordt Eliseus goed op de hoogte gehouden. "Wat mij ook altijd zo goed doet is de gedachte dat uw vader en moeder zo goed verzorgd zijn. Ze hadden het niet beter kunnen hebben. En Hein, mijn broer, precies hetzelfde." Maar de nicht en oom schrijven ook over geestelijke zaken. "Ik vind het mooi van je dat je zo aandachtig je brevier bidt en hetzelfde op mij toepast." Wanneer zijn generatiegenoten in Nederland zijn overleden, maakt de eenzaamheid zich toch van hem meester, zo verzucht de oude bisschop in een reactie aan zijn neef. "Nu ik zo alleen overgebleven ben van ons huishouden, bekruipt een mens bij zo'n gelegenheid als dit feest het gevoel van verlatenheid. Maar ach ja, 't is zo, werelds verloop. Ik mag niet klagen." Aan zijn nicht schrijft hij, in vergelijking met de psalmen: "De leeftijd van de mensen is ook al net als nu, 70 en als je sterk bent haal je de 80 en de rest is huilen met de lamp uit, alleen miserie." Als de neef in juli 1966 weer contact opneemt met zijn oom, blijft een reactie uit. In september komt er een reactie uit Brazilië, waarin wordt gemeld dat "... u al een poosje geen bericht meer heeft gehad van Dom Elizeu. Van de ene kant is dat heel goed te begrijpen, want Dom Elizeu schrijft niet meer. (...) hij is gestorven op 25 januari." Ook de karmelietenorde in Nederland is pas in april 1966 op de

Verantwoording illustraties:

- Eliseus als jonge karmeliet:

Collectie Nederlands Carmelitaans Instituut

- Overige afbeeldingen:

Collectie J. Haarsma, Amsterdam

- Kaartje Paracatu:

Collectie B. Berends-van de Weijer, Nijkerk'

60 jaar karmeliet (1959); de Pontificale H. Mis

De jonge karmeliet Eliseus van de Weijer

EEN BAKSTEEN IN HET STADSMUSEUM

In de zijgevel aan de Smeepoortenbrinkzijde van het Stadsmuseum zit een baksteen, waarin 'G. Drehfahl 1854' gegraveerd staat. Enig onderzoek in het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe en bij de Koninklijke Bibliotheek leverde het volgende verhaal over de familie Drehfahl.

GODFRIED DREHFAHL

In Burgdorf in het kanton Bern in Zwitserland werd op 15 oktober 1792 Godfried Drehfahl geboren. Zijn ouders waren Jacob Drehfahl en Elisabeth Sütter. Godfried was fuselier bij het 'Depot Battalion voor de Colonië No. 33', gehuisvest in Harderwijk. Hij trouwde op 17 juni 1819 in Harderwijk met Berta Hendrika Appeldoorn. Haar ouders waren Andries Appeldoorn en Maria Olofsina van Scheelen. Berta was in Harderwijk geboren, maar was al woonachtig in Coevorden. Zij had op 18 november 1818, voor haar huwelijk met Godfried, het leven geschonken aan een zoon Ferdinand Carel. Bij het huwelijk met Godfried werd Ferdinand geëcht. Na het overlijden van Berta op 8 november 1821 te Batavia (Ned. Indië) hertrouwt Godfried met haar zuster Hendrika Susanna Anna. Het tweede huwelijk werd op 29 september 1824 te Coevorden gesloten. Hendrika was net als haar zuster in Harderwijk geboren en wel op 15 september 1803.

Het gezin Drehfahl werd uitgebreid met negen kinderen, waarschijnlijk tien: Albertus Hendrikus, * Coevorden 12 juni

Verkoopadvertentie inboedel winkel

1824; Andries, *Coevorden 17 september 1826; Carolina Charlotte Elizabeth, * Harderwijk 23 mei 1829 - † 24 juli 1831; Godfried, * Harderwijk 25 april 1832; Hendrikus Albertus, * Harderwijk 5 april 1835; Cornelis Marinus, * Harderwijk 3 december 1837 - † Harderwijk 20 juni 1838; Carolina Maria, * Harderwijk 13 mei 1839 - † Harderwijk 13 april 1914; Maria Carolina, * Harderwijk 10 november 1841 - † Harderwijk 17 april 1864 en een naamloos kind, overleden op 14 maart 1845 te Harderwijk. In de Volkstelling van 1838-1840 wordt ook een Johanna Drefahl als dochter genoemd. Zij is dan 9 jaar. Haar geboorteakte is in het archief niet terug te vinden.

Na 1824 is vader Godfried niet meer in dienst van 'Depot Battalion voor de Colonië No. 33', maar blauwverver, net als zijn vader. Als Godfried verhuist van Coevorden naar Harderwijk verandert hij weer van beroep. Hij verkoopt in Coevorden een lakenpers, twee blauwkuipen en twee koperen ketels, zo goed als nieuw. Na 1831 is het beroep van Godfried en zijn vrouw Hendrika winkelier. Godfried overlijdt 30 januari 1852. De zaak wordt onder de naam

Wed. Drehfahl voortgezet door zijn vrouw, tot haar overlijden op 8 december 1857. Tot 1862 blijft de winkel bestaan onder de naam 'Erven Drehfahl'.

DE KINDEREN VAN GODFRIED DREHFAHL

Van de kinderen van Godfried Drehfahl is het volgende bekend. De oudste zoon Ferdinand Carel, uit het eerste huwelijk van Godfried, heeft zijn zes jaar dienstplicht doorgebracht bij het 8e Regiment Infanterie. Hij vertoefde in 1846 in Oost-Indië. Op 7 november 1847 trouwde hij te Enschede met Hendrika Koster, geboren 4 december 1818 te Nordhorn in het Koninkrijk Hannover, als dochter van Berend Koster en Gezina Fenna Zwitser. Ferdinand was schoenmaker en later kleer- en pettenmaker. Zijn zaak was gevestigd aan de Haverstraat in Enschede. Op 7 mei 1862 werd Enschede getroffen door een ramp. Bijna de hele stad brandde af. Huizen, fabrieken, kerken lagen in puin. Ook de pettenfabriek van Ferdinand werd verwoest. Zijn halfzuster Maria Carolina stond toen op het punt te verhuizen van Harderwijk naar Ensche-

De steen in de muur van het museum

de. Zij zou haar schoonzuster helpen in de huishouding. Het gezin Ferdinand Drehfahl had toen negen kinderen, zeven dochters en twee zonen. Maria Carolina had op 5 mei haar bezittingen, bestaande uit kleding, beddengoed, kapdoos, schrijfportefeuille, een koffer en een mand met porselein en rariteiten vooruit gezonden. Maar helaas gingen al deze bezittingen in vlammen op, zoals uit haar schadeclaim blijkt. Ferdinand verhuisde toen naar de Markt in Enschede. Zijn halfzuster Maria Carolina stierf op 17 april 1864 in Enschede. Op 29 november 1866 overleed Ferdinands echtgenote Hendrika Koster. Ferdinand Carel overleed zelf op 3 augustus 1891 te Enschede.

Albertus Hendrikus, de tweede zoon van Godfried en de oudste zoon uit zijn tweede huwelijk, werd bakker en ging van Harderwijk naar Arnhem. Waarschijnlijk heeft hij op oudere leeftijd een reis naar Amerika gemaakt. Hij vertrok 12 juli 1890 met het s.s. Amsterdam naar New York en kwam 9 april 1892 met het s.s. Maasdam terug naar Rotterdam.

Van Andries, de twee jaar jongere broer van Albertus Hendrikus, is alleen bekend dat hij zeevarende was. Hij overleed op 14 januari 1849 in Soerabaja.

Godfried Drehfahl, de vierde zoon en vernoemd naar

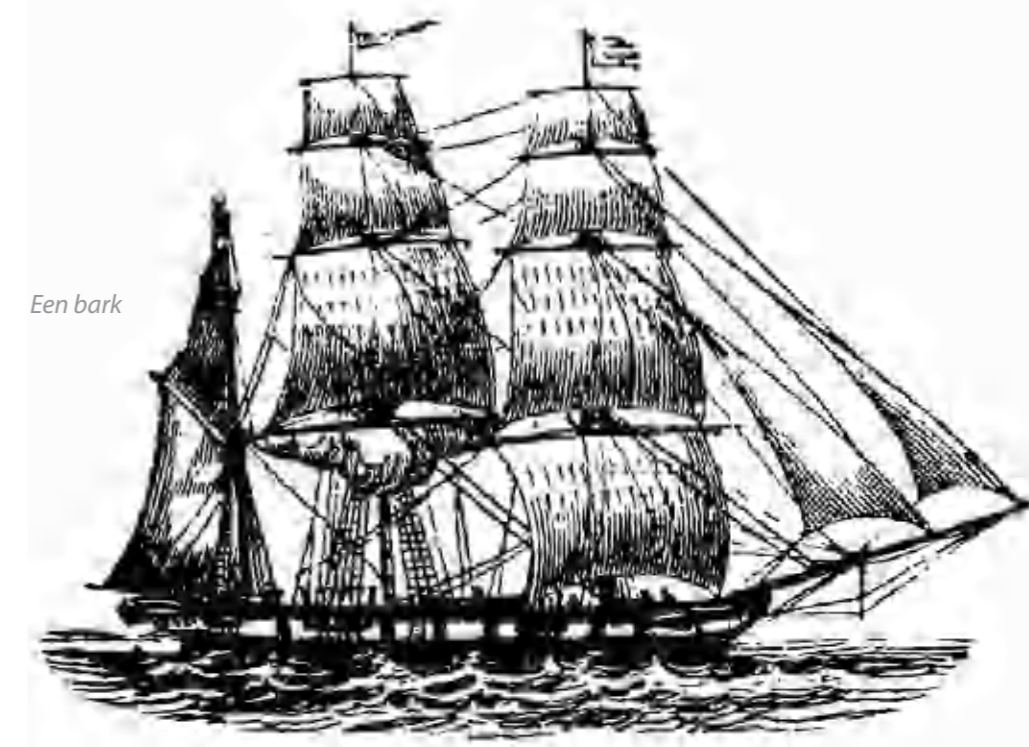
zijn vader, werd korporaal en vertrok in 1854 met het schip 'Maria Magdalena', een bark, met 100 man, waaronder vier officieren, vanuit Rotterdam naar Oost-Indië. Hij overleed op 5 september 1856 in Semarang. Deze Godfried heeft, voordat hij naar Indië vertrok, zijn naam in de muur van het Stadsmuseum gegraveerd.

De vijfde zoon, Hendrikus Albertus, volgde een opleiding aan de Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam, waar na hij reeds op zeer jeugdige leeftijd naar Indië kwam. Hij voer geruime tijd als derde, tweede en eerste stuurman op de bark Justina en de Emilie langs de kust van Java en later als gezagvoerder op China. Hierna vestigde hij zich als

koopman in Semarang en werd lid van de firma Andreas en de la Croix, waarvan hij de laatste chef en het enige lid was. Op 12 juni 1869 trouwde Hendrikus met Christina Wilhelmina van Kempen. Op 8 juli 1888 overleed hij aan een beroerte. Na zijn overlijden verkoopt de weduwe de inboedel en hertrouwt in 1889 met R. de Haan.

Bronnen:

- Bevolkingsregisters van Harderwijk
- Oprechte Haarlemsche Courant 5-2-1828
- Cultuurtijdschrift.nl, Bertie van Wel-Nieman, 'Burgers wisten bij brand 1862 het vege lijf nauwelijks te redden'
- De Locomotief 14-6-1869
- De Locomotief 11-7-1888
- Bataviaansch Nieuwsblad 12-7-1888
- De Tijd 27-12-1909
- Tilburgsche Courant 19-2-1912
- Algemeen Handelsblad 17-8-1917

Een bark

Van alles wat ver-EEUW-igd (70)

Omdat het in oktober twee jaar geleden is dat de eerste **Belgen** zich in Harderwijk meldten geeft de krant een opsomming van wat er in die tijd allemaal wel niet georganiseerd is voor deze gasten. Vanaf 4 december worden de Belgen ingeschreven in het plaatselijke Bevolkingsregister. De mensen moeten zich in alfabetische volgorde melden. Er is sprake van een grote partij afgekeurde aardappels van leverancier B. Schipper, bestemd voor het kamp. Hopelijk zijn de 17 wagons nog onderweg zijnde piepers van betere kwaliteit. Helaas doen zich in Leopoldsdorp twee gevallen van difterie bij kinderen voor. Zij zijn naar het ziekenhuis gebracht maar maken het nu weer goed. Een ander lichtpuntje is de feestelijke viering van de verjaardag van Koning Albert. Oostenrijk neemt, na 68 jaar, afscheid van keizer Frans Jozef en de Amerikanen houden hun 28e president, Thomas W. Wilson.

Ondertussen blijven de **ongemakken van oorlog en mobilisatie** aanhouden. Af en toe wordt er in de Hervormde Gemeente een extra collecte gehouden om het gebouw wat op te knappen en tochtdeuren aan te laten brengen, mogelijk om brandstof te besparen. T. Grohin en L. de Paauw krijgen een ontheffing om gas te verbruiken in hun kapperssalon. De Zweedse regering kondigt een verordening af dat de lucifers voortaan korter zullen zijn, dit om hout uit te sparen.

Ons land verbiedt de uitvoer van peulvruchten. Er is zelfs een commissie die zich met deze etenswaren bezighoudt. Het Kamerlid Van Vuuren bedankt n.l. als lid van de commissie van toezicht op de 'Peulvruchten-vereeniging'. Naast regeringszeep is er sprake van regerings-aardappelen en -eieren. Ook het kippenvoer komt op de bon. Liefhebbers van postduiven die bij de Militie moeten dienen kunnen zich melden om tot verzorger bij de Rijkspostduivendienst te worden opgeleid.

I. MILITIE.
Opleiding tot verzorger bij den Rijkspostduivendienst.
De aandacht wordt gevestigd van liefhebbers van postduiven, die het volgend jaar bij de militie moeten worden ingelijfd, op de mogelijkheid om te worden opgeleid en aangesteld tot verzorger bij den Rijkspostduivendienst.

Gemeentelijke benoemingen

Gemeentesecretaris J.C. Manssen is benoemd tot burgemeester van Sleen in Drenthe. Begin november wordt hij geïnstalleerd. De advertentie voor een opvolger levert 45 sollicitaties op. Er is ook een vacature voor een gemeenteontvanger, waarop 30 personen reageren. Per 1 januari 1917 wordt benoemd de heer J.A. van de Lee, gemeenteontvanger te Bleiswijk. In verband met de overdracht is de afdeling 30 december gesloten.

De hoofdcommissie ter secretarie **A. Sonke** heeft ook gesolliciteerd als gemeentesecretaris. Hij is al een

poosje waarnemer geweest, maar staat niet op de voordracht van B&W. Onverwacht wordt Sonke toch door de raad benoemd met 10 tegen 3 stemmen. Burgemeester **Kempers** is het volstrekt niet met deze gang van zaken eens en haast zich om bij de Kroon vernietiging van dit raadsbesluit te vragen, overeenkomstig art. 70 van de Gemeentewet. Zijn moeite is tevergeefs; er zijn geen redenen het besluit terug te draaien. En zo staan de namen van Kempers en Sonke samen onder de advertentie waarin een nieuwe hoofdcommissie wordt gevraagd.

De **Sint Nicolaastijd** komt weer aan en dit gaat gepaard met een tamelijk groot aanbod van lekkernijen. Wel laten sommige zaken weten dat zij in verband met de sterk gestegen prijzen van grondstoffen er niet aan kunnen ontkomen hun prijzen te verhogen. Dit geldt ook voor de smid, de schoenmaker, het bier (4 cent per liter meer) en voor de postzegels die 20% duurder worden, van 2½ naar 3 cent. Daarnaast zal er een nieuwe serie postzegels verschijnen, van 4½ en 5½ cent.

Ds. G. Spijkerboer, predikant van de Hervormde gemeente, heeft niet lang kunnen profiteren van de verhoging van zijn traktement per 1 juli. Op dinsdag 21 november overlijdt hij plotseling. De zaterdag ervoor heeft hij het Burger Weeshuis en de redactie van de Harderwijker Courant nog bezocht. Zondags voelt hij zich ziek en als later medische hulp wordt ingeroepen blijkt het om

I. Sluiting kantoor Gemeente-Ontvanger.
Ter algemeene kennis wordt gebracht dat het kantoor van den Gemeente-Ontvanger wegens overdracht van boeken en kas op Zaterdag 30 December a. s. zal gesloten zijn.
21-12-16 **B. en W.**

Heden ontsliep in vollen vrede onze lieve Man, Vader, Behuwd- en Grootvader

GERRIT SPIJKERBOER,
Predikant bij de Ned. Herv. Gemeente te Harderwijk,
in den ouderdom van bijna 59 jaren.

J. A. SPIJKERBOER—VAN NES,
Utrecht,
J. SPIJKERBOER,
H. C. SPIJKERBOER—DEKKER
en Kind,
Meerkerk,
Dr. C. SPIJKERBOER, Arts,
E. SPIJKERBOER—DEKKER
en Kind,
W. B. SPIJKERBOER,
B. H. SPIJKERBOER,
L. C. SPIJKERBOER en
Krimpen a/d IJssel,
N. P. VAN WALSUM,
H. B. SPIJKERBOER.
Harderwijk, 21 November 1916.
De begrafenis zal plaats hebben
Zaterdag 25 November, des
a.m. te 1 uur.
Geen bloemen.

de) organisatie. Deze twee overige predikanten krijgen het nu drukker, zeker omdat Hierden ook vacant is.

Er is een theologisch boekje uitgegeven van de Engelse schrijver James Smith. A.J. Wuestman adverteert er mee, in combinatie met De Ermelose Boekhandel. Maar voor de serie Al de Oefeningen van Wulfert Floor maakt de zaak alleen reclame.

Nog verkrijgbaar
Al de Oefeningen van 16
Wulfert Floor
in acht prachtbanden voor f 10.80.
Steede voorhanden aan cultuur sortering
boeken van Gereformeerde Schrijvers zoo-
wel oud als nieuw.
A. J. Wuestman,
OUDE- en NIEUWE BOEKHANDEL,
HARDEKWIJK.

een ernstige longontsteking te gaan. Voor de begrafenis wordt een 'lijkdiens' aan huis gehouden, geleid door ds. C.J. Veenhuijsen. Later wordt geld ingezameld om een gedenksteen te plaatsen op het graf.

De **Gereformeerde Zendingbond** organiseert 8 november een spreekbeurt in de Grote kerk. Ds. J.J. van Ingen wordt herkozen in het bestuur van deze (in 2016 nog bestaan-

De Gebr. Mooij vragen **twee flinke jongens vanaf 15 jaar** die fl. 2.50 per week in de drukkerij kunnen verdienen. Mevrouw Vitringa op Westerkamp zoekt een **verstelnaaister**. Mevrouw Kamm van het hotel vraagt een **flink meisje**. En vanuit Baarn zoekt een familie via de krant in Harderwijk een **'mutsdragend' meisje**. Niet alleen de **prijzen stijgen**, ook sommige **lonen**. Timmerlieden en metselaars bij gemeentewerken gaan er per uur 2 cent op vooruit, van 16 naar 18 cent. Wie het diploma Gezel bezit kan zelfs op 22 cent per uur rekenen. B. Schipper is met zijn **beurtschip** niet langer van de wind afhankelijk. Hij heeft nu een motor met een capaciteit van 26 PK en heeft in 2¾ uur Amsterdam bereikt. Bij gunstig weer is een half uur minder ook nog mogelijk, zo is bij terugkomst te horen. In de stad zijn **8 nieuwe telefoonaansluitingen** gerealiseerd.

Nieuwe telefoonaansluiting.
No. 10. Café „Suise”.
„ 62. Levensmiddelen-Bureau.
„ 74. A. Jansen, Gr. Poortstraat.
„ 75. H. Dirksen, Wolleverstraat.
„ 76. Bureau Gem. Architect.
„ 77. Hotel Oranje Nassau,
Smeepoortstraat.
„ 78. J. Koot, Vijhestraat.
„ 79. H. Kamm, Stationstraat.

Stalhouderij Stempels, bij het station, v.h. E. Bakker, adverteert geregeld om nieuwe klanten te krijgen. Voortdurend wordt er door belanghebbenden **geklaagd** dat de **gesloten spoorwegovergang** bij het rangeren en lossen van treinen voor ontzettend lang oponthoud zorgt. Verder zijn er de nodige **klachten over de stank** die de nieuwe vismeelfabriek van de Gebr. Den Herder verspreidt. De **Burgerlijke Stand** vermeldt dat Jan ten Hove en Everdina Kamphorst op 15 november getrouwd zijn. Het huwelijk tussen Jan Jacobus Nieuwenhuis, geboren in Aerdendrecht, en Hillebrandina Hofman, geboren in Amsterdam, wordt 29 november gesloten. Nieuwenhuis is later een bekende naam in Harderwijk. En tot slot nog een bekende naam: Het gezin van Dries van den Berg en Jannetje Franken wordt 20 november uitgebreid met een zoon Gerrit.

Mijn stad

Poëtisch debuut van voormalig stadsdichter Theo Bakker

“Het moest er een keer van komen”, zegt Theo Bakker, voormalig stadsdichter van Harderwijk.

In het jaar waarin hij aftrad als stadsdichter én zijn zestigste verjaardag viert debuteert hij met zijn bundel stadsgedichten.

“Harderwijk ligt mij aan het hart”, zegt Bakker. “Het stadje heeft een gezellig centrum, een haven, water, bos en vooral een overdaad aan historie.”

Theo Bakker schreef eerder een aantal boeken over de geschiedenis van Harderwijk maar kon als stadsdichter met poëzie aan de slag. De stadsgedichten die hij schreef alsmede een aantal vrije gedichten zijn gebundeld in een boekje met de titel ‘Mijn stad’. Bakker, in het dagelijkse leven werkzaam als verpleegkundige, streeft naar harmonie in zijn gedichten. “Een gedicht mag best mooi zijn, daar is niets mis mee.”

Veel gedichten hebben overigens een ‘historische’ ondertoon en er spreekt vaak een nostalgische sfeer uit. Bakker maakte de bundel helemaal zelf, ook de foto’s en vormgeving zijn van zijn hand. Alleen de druk gebeurde bij drukkerij Wedding.

Voor leden van Herderewich geldt aan het einde van dit jaar een speciale aanbieding. Wie de bundel nu bestelt betaalt 8 euro in plaats van 10 euro. Het boekje is een leuk St. Nicolaas of kerstgeschenkje voor mensen die van Harderwijk houden en de stad eens op een poëtische wijze willen bekijken!

Wie de bundel wil bestellen kan dat doen door een mailtje, met vermelding van naam en adres, te sturen naar pressbaker@hetnet.nl. Bent u woonachtig in Harderwijk of Ermelo, dan wordt het boekje aan huis bezorgd, de prijs is dan 8 euro. Wonen mensen verder weg dan wordt het boekje opgestuurd en komen de verzendkosten er nog bij!

prikbord

Volg Herderewich op Facebook: zoek op “Herderewich”. Ook onze website houden we zo goed mogelijk up to date: www.herderewich.nl

Mensen die documenten van het **archief van Harderwijk** willen inzien kunnen alle dagen terecht in het archief in Ermelo. Het is er een prettige, lichte ruimte, we voelen ons welkom. Ook Tiemen Goossens werkt tijdelijk in Ermelo en is er net zo behulpzaam, als hij dat was in Harderwijk.

De **werkgroep ‘Tweede Wereldoorlog’** is in oprichting. Ruim 15 enthousiaste mannen (!) delen hun kennis van geschiedenissen rondom Harderwijk, van mensen en gebeurtenissen, uit die vijf jaren. Op de website van Herderewich is hiervoor een pagina aangemaakt. Donderdag 19 januari 2017 geeft Henk van Asselt, samen met Wout Jansen en Gerard Westerbroek, een presentatie over ‘verbindingen’.

Belangstellenden zijn welkom.

De gemeente heeft in samenwerking met Cultuurkust ook de historische verenigingen uitgenodigd om mee te doen aan de **cultuurwijzer voor kinderen** in de leeftijd van 4 tot 12 jaar. Wie van de leden heeft affiniteit met kinderen en zou wel mee willen denken over een activiteit voor kinderen in het kader van historie?

Bent u nog op zoek naar een **Sinterklaas- of kerstcadeautje**? Een lidmaatschap van Herderewich is een leuk geschenk. U geeft het laatste nummer van dit jaar (gratis te ontvangen bij aanmelding voor volgend jaar) en u betaalt voor het jaar 2017. De ontvanger krijgt in ieder geval vier keer het Vittepraetje thuis.

Krijgt u de **digitale nieuwsbrief** niet?? Dan hebben wij uw mailadres niet. Geef het even door aan ledenadministratie@herderewich.nl

Er is een **boekje** verschenen over de opgeheven Gereformeerde Gemeente in Nederland te Harderwijk. Zie <http://www.rd.nl/kerkreligie/herdenkingsboekje-ggin-harderwijk-verschenen-1.1134155>

Wie zijn die vandalen?

tekst Karel Chr. Uittien

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan in 1894 van het Koloniaal Werfdepot werd het hek van de oude Oranje-Nassaukazerne voorzien van een ijzeren versiering, gefinancierd door de lokale middenstand. De versiering bestond niet alleen uit de bovenste afbeelding, maar ook uit 2 zinken leeuwen op de kolommen links en rechts van het hek. Een en ander werd vastgelegd in gedenkstenen.

Zo was het

Na ‘renovatie’ tweede helft 20e eeuw

Ergens in de tweede helft van de 20e eeuw is het werk ‘gerenoveerd’, zoals op de middelste afbeelding is te zien. De lantaarn is waarschijnlijk ‘te heet gewassen’, want hij is veel kleiner geworden. Maar het kan nog erger. In 2012 heb ik foto’s gemaakt ten behoeve van de gemeentelijke site ‘Ornamenten in de Stad’. Het geschenk van de burgerij uit 1894 staat er nu zo bij! De lantaarn is nog verder ‘gekrompen’ en de pieken op de wapens, links en rechts van de lantaarn, zijn van hun ‘pluim’ ontdaan.

Zo is het nu

Wie gaat er nu zo om met dit erfgoed?

V.l.n.r. Harry Watts, Stefan Kok, Larry Gravill (citizenship judge)

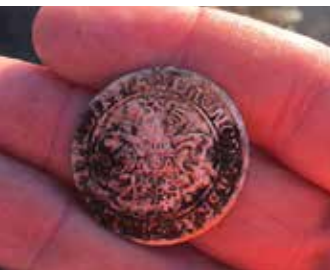
Een bijzondere gebeurtenis

Tijdens de bevrijding van Harderwijk door het 2e Canadese Pantserregiment, onder bevel van kolonel Halfmaster, werden na de inname van de stad enkele tanks en een pantserwagen aan het

eind van de middag naar de Strandboulevard gereden. De blijde Harderwijker bevolking liep uit. De Canadezen werden als helden ontvangen. Er werd gejuicht en gefeest. Tanks werden beklommen, kinderen werden er door hun vader of moeder bovenop getild. Zo ook de toen 5-jarige Peter Kok. Een moment om nooit te vergeten. Decennia later emigreert zijn zoon, Stefan Kok, naar Canada. Hij is getrouwd met een Canadese, Cheryl. Naast zijn Nederlandse nationaliteit ontvangt hij uit handen van de burgemeester ook de Canadese nationaliteit. Eregast bij deze

ceremonie is de dan 92-jarige Harry Watts. Na afloop van de plechtigheid raakt Stefan met hem in gesprek. Zijn oog valt op een opgespeld insigne van Nederland. Tijdens het gesprek verhaalt Harry over zijn bevrijdingstocht vanuit Italië naar Nederland. Hij vraagt Stefan naar de stad waar hij vandaan komt. En dan breekt de emotie los. Harderwijk heeft hij mede bevrijd! Harry Watts is lyrisch over Harderwijk en vooral over de Harderwijker meisjes. Harry is nog enkele malen in Harderwijk terug geweest. Voor het laatst in 2005, bij 60 jaar bevrijding.

ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN BIJ DE VISCHPOORT

Wanneer u dit leest, zijn de onderzoeken bij de Lage Bruggepoort afgerond. De 1e fase startte op 25 oktober op de parkeerplaats ter hoogte van de Vischpoort. Die dag werden er al palen van de steiger bij de Vischpoort, de Lage Bruggepoort dus, gevonden en uit de grond gehaald om nader te onderzoeken. De tweede dag werd er – dicht bij het Dolfinarium – een sleuf gegraven waar opnieuw palen zijn gevonden. Zo werd het mogelijk om de ligging van de steiger vast te stellen. Intussen was er een legertje vrijwillige archeologen van onze werkgroep Archeologie en die van Ermelo aan het zoeken in de bergen opgegraven grond naar bodemschatten. Maarten Wispelwey schrijft in zijn “Vischpoort-journaal”: De groep vrijwilligers die vandaag meewerkte, was gezellig groot. Ik geloof dat er wel negen vrijwilligers waren, met hesjes en helmen en stevig schoeisel. Een groot deel wierp zich op de vrijgekomen stort, waar men botten, baksteen, spijkers en aardewerk tevoorschijn haalde. Veel 19e en 18e eeuwse materialen vermoeden we. Geweldig dit animo!

En verder ... In weinig tijd moeten archeologen snel kunnen wisselen van theorieën. Want elk spoor of vondst kan een aanpassing vereisen. Past de vondst in ons huidige denkraam of moet het raam verder open of dicht gezet worden? Daarom mijn grote complimenten voor Sander en zijn team (van Econsultancy, het bedrijf dat door de gemeente ingehuurd is), want het is geen doorsnee onderzoek.

Tenslotte schrijft Maarten bij de afronding van de eerste fase: Eigenlijk ben ik zeer tevreden over de resultaten. Naast de diverse palen van verschillende lengten en diktes, hebben we ook diverse beschoeiingen aangetroffen. De eerste beschoeiing die we vonden is wellicht de meest interessante. Het betreft hier mogelijk een onderdeel van de steiger. Of draagt bij aan de bescherming van de steigerpalen. (...) Bijna parallel aan de steiger liep een andere sloot met een beschoeiing van kleine paaltjes (met vlechtwerk?). Deze was over de eerder genoemde beschoeiing van brede planken aangelegd en is dus jonger. Op de kadastrale minuutplan

uit 1832 staat deze afwateringssloot aangegeven. De vondsten zijn talrijk. Niet in de laatste plaats dus door de tomeloze inzet van vrijwilligers. Zo is er uit de gehele stort veel aardewerk gevonden. Heel soms heel, vaak kapot. Mooie scherven van geglazuurde schalen. Plavuizen, veel slachtafval van koe, paard en schaap. En dan is er nog de categorie metaalvondsten. Met behulp van metaaldetectoren is veel stort afgezocht. Met mooie resultaten. Sieraden, muntjes en andere herkenbare voorwerpen maken het verhaal compleet.

Op 7 november startte de tweede fase. Men begon bij de Vischpoort met een hele diepe sleuf, waar een trap in gemaakt moest worden, ongeveer 3,5 meter lager dan het maaiveld. Maarten schrijft aan het einde van die dag: Onderin de put stuitte we op twee palen, in het profiel goed zichtbaar. Een zeer schuin profiel van het mogelijke wallichaam dat door de steiger werd geflankeerd. Wal en steiger hebben met elkaar te maken. Dat doet vermoeden dat de steiger niet zo maar als los element de Zuiderzee instak. Of is er meer aan de hand?

In 1650 zou er een haven tussen de Hoge en de Lagebrug gemaakt zijn. Die is snel door de Zuiderzee weer genomen. Maar zouden we er resten van terug kunnen vinden? Heeft het talud daarmee iets van doen? Leuke vragen, die een ieder voor zich mag beantwoorden.

Er komt meer zicht op de muur. Probeer eens te bedenken dat het toenmalige maaiveld ruim 2 meter dieper ligt. Dan kijk je dus aan tegen een prachtig muurwerk. Het is de vraag of destijds de huidige Vischpoort al aanwezig was. De poort is eind 14e eeuw gebouwd. De huidige ingang is gerelateerd aan het huidige maaiveld. Er moet dus een oudere poort/doorgang geweest zijn die een stuk lager lag. Of gaat met mijn ouderdom ook mijn fantasie aan de haal? Wel leuk om dat eens goed uit te denken.

De derde fase startte op maandag 14 november, die vormde een hoogtepunt: het onderzoek naar de eerder gevonden punter. Toen de punter bloot lag, besloten de archeologen om hem uit de bodem te halen en hem te laten onderzoeken in het laboratorium. Daar wordt nauwgezet gekeken naar alle afzonderlijke onderdelen om er zodoende zoveel mogelijk informatie uit te halen. Met deze laatste vondst sloot het archeologisch onderzoek af. We gaan er meer van horen. Maarten Wispelwey komt volgend voorjaar vertellen wat de conclusies van het onderzoek zijn.

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Ja ik steun de uitgave van het Vittepraetje

naam _____

telefoon _____ e-mail _____

en ik maak mijn bijdrage à € _____ binnenkort over op rekeningnummer IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92 t.n.v. Herderewich

datum _____ handtekening _____

een Water Poort, end Poort aande Lage Brug te Harderwijk 1607

*Tekening van de Lage Bruggepoort (Vischpoort) te Harderwijk in 1607,
in het begin van de achttiende eeuw vervaardigd door Jacobus Stellingwerf,
die vaak tekende naar oudere voorbeelden*

Oudheidkundige Vereniging
Herderewich